

DOMOKOS PÁL PÉTER:

Múltbanézó

Amikor Domokos Pál Péter legújabb kötete ismertetésén elmélkedtem, úgy véltem, közismert személyiség legújabb kiadványáról szólok, aki tudományos és előadói pályafutásával az utóbbi évtizedek során maradandó emléket és nyomot hagyott a magyarság történeti hagyományai iránt érdeklődők széles körében. Hiszen az elmúlt évtizedben szinte minden évben újabb kötettel jelentkezett.¹

A tanulmánykötet, melynek szerzője a *Múltbanézó* címet adta, négy évtized munkásságát reprezentálja: a szerző tudományos pályautjának tükrö. Ténylegesen az utat mutatja: a közeljövőben 90. életévét betöltő szerzőnek 1938–1975 között megjelent 12 tanulmányát adja közre, a múltból a maig elvélő szellemi kibontakozást, melyet egy kötetbeli önéletrajzi idézettel jellemeztünk: „*Ilyen voltam, ilyen vagyok*”.

E szerzői mottó segítségével szeretnénk néhány kísérő gondolatot fűzni a kötethez. E gyűjtemény a maga teljességében új oldalról világítja meg a már csúcsteljesítményei alapján ismert szerzőt: a nagy összefoglalások hátterében megmutatja a tanulmány szerző, cikkíró, vitairatszerző Domokos Pál Pétert. Gyakorlatilag a pályát formáló témák, kutatások és módszerek egymásutánosságát, szálvezetését ismerheti meg az olvasó e gyűjteményből, a kibontakozás öntörvényűségét, a konzekvens teljeseledést, amely évtizedek távlatában is egyenes ívű, töretlen és hűséges: „*Ilyen voltam, ilyen vagyok*”.

A gyűjtemény 12 írásának ismeretében szembeötlően és bámulatot keltően ismerjük fel a szerző érdeklődésének, szemléletmódjának sokoldalúságát, szerteágazó voltát. Már az első betekintés szintjén is megmutatkozik ez a vonás, ha a kötetbeli írások leelőhelyeit nézzük: Filológiai Közöny, Ethnographia, Teológia, Magyar Nyelv, Zenetudományi Tanulmányok; jelzések, melyek arra figyelmeztetnek, hogy e munkák aligha sorolhatók egyetlen hagyományos értelemben vett tudományág körébe. Valóban, Domokos Pál Péter pályája sohasem szorítkozott egyetlen szakterület zárt keretei közé, mert munkásságának indíttatása már kezdetől fogva jóval átfogóbb, egy-egy tudományterület határára messze túlmutató szellemi programból hatarázott, egy szakterület helyett az egész nemzetet akarta szolgálni. Ez az egyetemes törekvés határozta meg az egész pályautat, s amint kötetünk is mutatja, Domokos Pál Péter a magyar nemzeti hagyományok minden tudományos kérdéséhez csatlakozott; széles körben kutatásokat végzett, ismeretlen források felkutatójává vált. Tárgyként fordult nemzete irodalmi, történeti, néprajzi, zenei, nyelvi és vallástörténeti emlékeihez, s ezeknek nyomán minden részletre kiterjedő figyelemmel, egyedülálló érzékkel vezette kutatásainak olykor vékony szálát, olykor sokszálú szőttessé fonódó láncolatát. Jól tudta, hogy az élő jelenségek nem vizsgálhatók egymástól elválasztott partikuláris felosztásban, jól tudta, hogy látásmódot kell változtatni ahhoz, hogy egy-egy szakjelenség „teljes” kapcsolattrendszer felismerhetővé váljon, s hogy az eddigi részkerdeéseket a maguk „szerves”, több tudományra kiterjedő, ma „interdisciplinárius”-nak nevezett kutatási módszerrel válaszolhassa meg. E felismerésnek eredményeként jelentkeznek e kötetben néprajzi, népzenei, irodalomtörténeti és nyelvtörténeti kérdésekkel foglalkozó munkák, és nyomukban kell felismernünk, hogy szerzőjük aligha sorolható a ma művelt tudományaink egyetlen körébe, hiszen átfogó munkássága a magyar hagyománykutatás egyetemességét példázza, szemléletmódot, amely Domokos Pál Pétert ténylegesen a magyarság kutatásának polihistorává emelte. Aligha tévedünk, ha Domokos Pál Péter munkásságában egy nagy nemzedék művészi és tudományos programjának egyik utolsó teljesítőjét, heroikus megvalósítóját ismerjük fel.

A tudósi szemléletmód külön említést érdemel. Bár minden kötetbeli írását jellemzi e széles körű témaértelmezés, melyben még a vizuális és mozgásművészeti emlékek is csatlakoznak a történeti, néprajzi, zenei vonatkozásokhoz, mégis e kutatási törekvéseknek talán kiemelkedően káprázatos példáját nyújtja kötetünk két nagyszabású tanulmányában: a *Júlia szép leányban* és a *Moreszka Európában és a magyar nép hagyományjaiban* című írásában.

A tárgyismeretnek ez a széles köre, a szemléletmódnak ez a szabad szárnyalása megdöbbenően jelentkezik azokban az évtizedekben, amikor éppen az effajta látásmódnak aligha kedveztek a történeti, politikai feltételek. Domokos Pál Péter tudományos pályája intézményi támogatástól függetlenül, saját programjának meghatározottságában bontakozott ki. Teljességében személyes ügy-

¹A moldvai magyarság (ötödik, átdolgozott kiadás). Magvető. Bp., 1988. – Az én Erdélyem. *Domokos Pál Péter* elmondja életét Balogh Juliának. VITA Kiadó. Bp., 1988. – Rendületlenül... Márton Áron Erdély püspöke. Eötvös Kiadó – Szent Gellért Egyházi Kiadó. Bp., 1989. – Múltbanézó. Tanulmányok. Sajtó alá rendezte Fazakas István. Magvető. Bp., 1990.

szerepéből forrásozó, „magányos” kutatói elhivatottság példájuként áll előttünk. Am éppen e nehéz függetlenségnek, e magányos tudósorsnak szabad szellemi kibontakozása, mintegy ajándéka e széles spektrumú tudóspálya, a maga szemléletbeli gazdagságával, szabad szárnyalásával.

A *Múltbanéző* című kötet a maga fél évszázados konzekvenciájával egyedülálló tudományos és emberi példaként áll előttünk. Olyanfajta teljesítményt képvisel korunkban, amely annak idején az idős Toldi személyisége, hőstette ébreszthetett volna az akkori apródnemzedékben. A kérdés csupán annyi, a mi nemzedékünk felismeri-e az ő agg „bajnokát”, meghallja-é, kiolvassa-é a nekik szóló üzenetet, vagy ezúttal is – törvényszerűen – vak, hangos apródi fölénnyel megy tovább?

Berlász Melinda

Kolozsvári emlékirók, 1603–1720¹

Évekig hiába várt nyomdakészen a *Kriterion* fiókjában kiadási engedélyre több más, a (magyar) nemzetiségű tudatosság számára oly fontos kézirat mellett az a könyv is, amelyet a most indított *Index-Tiltott könyvek szabadon* sorozatában jelentetett meg a romániai könyvkiadó, *Kolozsvári emlékirók* címmel.

A humanizmus kísérőjelenségeként kialakuló és az erdélyi művelődéstörténetre kimondottan jellemző emlékirat-irodalom „közel ötnegyed századának”, az 1603-tól 1720-ig terjedő időszaknak sajátos, eddig javarészt ismeretlen termékeiből válogatott és gyűjtött kötetbe a kolozsvári történet-kutató, *Pataki József*.

Különlegesség az érdeklődő számára, hogy a kötet *nem* a memoáriródalom szerzői csúcsteljesítményeiből ad közre, hanem „szerényebb”, ámde nem kevésbé becses, hiteles, korjellemző írásokat, iratokat mutat be a széles olvasóközönségnek. „Városuk sorsát szívüikön viselő egyszerű polgárok írásai ezek... olykor csak tollpróba szintjén.” Igaz, ott van közöttük az Európa-szerte ismert betűöntő és könyvnyomtató Misztótfalusi Kis Miklós, vagy ifjú Heltai Gáspár, a könyvnyomtató Heltai Gáspár fia, és tulajdonképpen helytörténeti szempontból nem kevésbé fontos szerepet játszott a város életében Linczigh János egykori királybíró, sem Vízaknai Bereczk (Briccius) György, hajdani „ispotálymester” és főbíró, vagy más emlékiratszerzők. Ezek a kolozsvári „egyszerű polgárok” egyúttal jeles egyéniségek, akiknek sokat köszönhet Kolozsvár, s akik életükről, tetteikről, a város sorsáról „emlékezetet akarunk tenni”.

Az itt szakszerűséggel kötetbe rendezett feljegyzések műfajilag különböznek egymástól: van közöttük hivatalnoki feljegyzés, közgyűlési jegyzőkönyv, perek tanúvallomásai, gazdálkodói

számadás, naplószerű önéletírás is. És bár a XVII. század első felében az erdélyi városi emlékirás már „a nagykorúsodás jeleit mutatja”, eltérés fedezhető fel a gyűjtőnéven emlékiratnak nevezett feljegyzések terjedelme, részletessége, stílusa között is: a szűkszavú, száraz feljegyzéstől a szemléletes ábrázolásig, olykor a szépirodalom eszköztárához forduló igényességig mindent megtalálhatunk a válogatásban.

A behatárolt időszak – sorsdöntő, vagy kisebb-nagyobb – eseményei, a város élete, hétköznapijai, netán az emlékiró személyes élményei szélesebb vonatkozásban a régió, vagy az ország történelmével, az egész magyar történelemmel fűggenek össze, sőt ettől elválaszthatatlanok. A folyamatosság, az okozati összefüggések megértését, felelevenítését szolgálja *Bálint József* bevezető tanulmánya és az időrendi áttekintés, amely röviden de mély tárgyismerettel vizsgálja Erdély és Kolozsvár középkori történetét. Így a küzdelmes időszak, az „aranykor”, majd a város újabb megpróbáltatásai jól beilleszthetők az általános háttérbe.

A XVI. század utolsó harmadában mintegy 8000 lakosú Kolozsvár a későbbiekben részben nagy szülőtte, Mátyás király adományleveleinek köszönhető lendületes fejlődését. De szerepe, „el nem múlt dicsőségei” változónak sőt váltakozónak bizonyulnak: a helyzet fordulatai „Erdély első városának” a „kincses” városnak gyakran hanyatlását okozták. Kiténik az emlékiratokból tetszetős külseje, jómódja, fejlettsége szellemi téren; Buda elestével még nő jelentősége, a város birtokokat szerez, de gyakran változik hadszíntérré, „az török s tatár” dúlja, hadisarcokat fizet, felekezeti viszályok viselik meg, a Habsburg-uralom idején az idegen helyőrség jelenlétét kénytelen évekig elviselni. (Jellemzően tükröződik ez is az emlékiratokban: az egyik, addig részletes, kronologikus, naplójellegű írás, szerzőjénél évi egyetlen, tömör mondatú alakul, sokáig, így:

„1688-ban rajtunk lagnak s nyomorgatnak.”

„1689-ben rajtunk lagnak s nyomorgatnak.”

„1690-ben rajtunk lagnak s nyomorgatnak.”

„1691-ben rajtunk lagnak s nyomorgatnak.”

„1692-ben rajtunk lagnak s nyomorgatnak.”

„1693-ban rajtunk lagnak s nyomorgatnak.”

„1694-ben is. Ó Uram, könyörülj rajtunk, s elégedj meg ily hosszú ügyeinket s szabadíts meg.”)

Kolozsvár középkorban kiépített önkormányzata, hatásköre a XVII. század utolsó harmadában megszűnik, de hanyatlását az anyagi romlás (hadisarcok) is gyorsította. A kuruc szabadságharcok hadi eseményeiből is kivette a részét.

A kötet írásai ezekről a történelmi-helytörténeti eseményekről tudósítanak. Forrásértékük másik vonulatát a város életének, jellegzetes középkori katasztrófaának ábrázolása adja, mint például a gyakorta pusztító *tűzvészeké* (a XVII. század második felében két „iszonyú” tűzvész tombol Kolozsváron: 1655-ben és 1697-ben, mely utóbbit Misztótfalusi Kis Miklós a *Siralmas panasz*-ban meg is éneklí). Időről időre *járványok* szedik áldozataikat, a pestis, a himlő. (A tényszerű megállapítások mellett itt is megrázóak azok a sorok, például, amelyekkel Linczigh főbíró jegyzi föl,

¹Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1990. 417 old. A bevezető tanulmányt írta és az időrendi áttekintést összeállította *Bálint József*. A forrásokat válogatta és jegyzetekkel ellátta *Pataki József*.

mint szólítja ki ez árnyékvilágból „az Úr öfelsége tetszéséből”, „az atyák és anyák szívök megszorító pestis által” egymás után több gyermekét.)

Némely írások feljegyzésre méltónak találták a kivételesen *természeti csapásokat*, amelyeknek ugyancsak kiszolgáltatott volt az akkori város-lakó: aszályt, jégesőt, „földindulást”, sőt még sáska-járást is.

A város intézményeinek működése, lakóinak életviszonyai, jellemző foglalkozásaik, a diák élete, a gazdálkodásra vonatkozó információk stb. mind jelen vannak e sorokban. Ha a tankönyvek történetírásához szokott olvasó olykor hiányolná is a rendszeresítést, vagy oknyomozó elemzést, kárpótolja őt a „jelen idő”, a szemtanú, netán résztvevő személyes hangvétele, amely megindítja a képzőletet s izgalmas olvasmánnyá avatja a különben esetleg szerény irodalmi értékű iratokat.

A hajdani városképek felelevenítésében nemcsak a szemléletes vagy pontos leírás segít: az egykori helynevek közül sok napjainkban, 400 év múltán is változatlanul él: a Törökvágás, Két-vízköz, a Malomárok, a Hója, a Hóstátok, a Szabók bátyája: vagy áll a hely: az egykori Kőmál – ma Fellegvár, az utcák – bár más elnevezéssel. Mindezek térbeli elképzeléséhez jó támaszt találunk a *Név- és helymutató*-ban, a mellékelt térképekben.

Különös varázs ezen kolozsvári emlékiratokban a szöveghűen közreadott nyelvezet, a régies szavak, hangtani alakok. (Ezt még a latin kifejezésekkel gyakran tarkított mondatok sem oszlatják el, igaz, a köthez alapos *Szó- és kifejezésjegyzék* is tartozik). A kor hangulata lengi át a sorokat: fejszlik előtűnk, amint „az Szamos délután egy órákor csak hertelen úgy megáradott”; átérezzük az áhitatot, amellyel egyik naplóíró „Pünkesd napját inneplette lelke csendességével”; a panaszt, amiért „az údónek alkalmatlansága miatt igen szűk boraink lettek”, s a fohászt: „hallatik, hogy Rákóczi jó dolgokban indult meg, a szegény magyar-ságnak szabadítására, kit is Isten boldogiton jó ügyekezetenben”.

Ha felvetődik is, olykor, az (talán erőltetett) művelődéstörténeti kérdés, hogy mindez szépirodalom-e vagy történetírás? S választ adunk, hogy egyszerre mind a kettő, kétségtelen az is, hogy ezek az igaz olvasói élményt nyújtó értékes kútforrással jelentős nyelvtörténeti emlékeink is.

Demeter Zayzon Mária

Magyar állampolgárok a Szovjetunió munkatáborában (1945–1949)¹

A Baranya Megyei Levéltár tudományos főmunkatársa, dr. Füzes Miklós több évi kutatómunkával vállalkozott arra, hogy földolgozza a magyar állampolgároknak a második világháború végén, majd az azt követő években a Szovjetunió-

ban teljesített „jövátételi közmunkájának” történetét, ami *Málenkij robot* néven vonult be a köztudatba.

Amint azt a szerző az előszóban leírja, az „utolsó lökést” a munkája megírásához egy édesanya kétségbeesett hangú levele jelentette, aki még ennyi év távlatából is siratja 1946-ban messzi idegenben elpusztult fiát, és kéri személyes segítséget a dokumentumok föl kutatásához.

A kötet első részében a szerző történeti források alapján tárgyalja a „jövátételi közmunka” történetét. Az 1945. januári magyarországi hadihelyzetet veszi alapul, amikor a hadimunkára történő igénybevétel gyakorlatát ismerteti. Ettől elkülöníti az ún. jövátételi közmunkát, amellyel kapcsolatos központi és helyi rendelkezéseket is ismerteti. Átfogó képet ad területeként a követett gyakorlatról, föl-villantva a helyi adminisztráció erőfeszítéseit, és az ezt áthúzó szovjet intézkedéseket. Külön tárgyalja az igénybe vettek létszámát és azoknak az arányát, akik magukat német anyanyelvűnek, de magyar nemzetiségűnek vallották.

Hasonló alaposággal dolgozta föl a szerző azokat az új utvonalakat és úti célokat, amelyekre és amelyekre történt a szállítás, valamint azokat a föl-kutatási kísérleteket, amelyek a kiszállítás után történtek. A hazahozatal ismertetésekor rátér a magyar kormány ezzel kapcsolatos szűkös lehetőségeinek tárgyalására, a Népjóléti Minisztérium Hadifogoly Gondozó Kirendeltség Debrecenben székelő Táborogdnoksága tevékenységének bemutatására.

Ezen rész utolsó fejezeteként személyes visszaemlékezésekkel végigkíséri a mozgósítást, az elszállítást Szovjetunióban végzett munka körülményeit, az elhelyezést, a kétségbeesztő körülményeket, az ottani civil lakossággal való kapcsolatot, a hazatárazást. A tanulmányokat és az értékelést a zárzó tartalmazza.

Az alapos kutatómunkát mutatja, hogy ezt követően két mellékletet is szentel a szerző a számadatok összegzésének, amely a meglévő adatok alapján területenként summázza az elszállítottak számát és összetételét, valamint az 1949-ben hazatért adatai alapján az igénybevétel helyét és idejét.

A másik nagy szerkezeti egységben szemtanúk számolnak be a Szovjetunióban töltött évekről. A kutatómunka megkezdésekor még nem mindenki vállalta azt, hogy a könyvben név szerint is megjelenjen, vannak akik teljes nevükön, mások nevük monogramjával, vagy a keresztnévükkel szerepelnek. Minden név után rövid életrajz következik, majd a föl-vétel helye és ideje. A szerző ezzel is igyekezett teljessé tenni a képet, ugyanis mind területileg, mind típusában szerteágazó a megszólalók köre. Az interjúkban egyszerű emberek beszélnek az átélt eseményekről, éppen ettől hiteles, nincs benne semmi művi, semmi mesterkéltség. Öszinteségükből érezni, hogy bizalommal voltak a kérdező iránt. Egy-egy interjú képet ad az átélt borzalmakról, de a sorok között föl-fölvillan az emberi derű is, a helyi lakossággal, az örökkel való egymásrautaltság is. Minden megnyilatkozónál érezni a sztálinizmus lényegét, amely megmérgezte mind az elhurcolt magyarokat, mind az ottani

¹Írta és szerkesztette: Dr. Füzes Miklós, Formatív Kft. Pécs, 1990. 360. oldal

lakosok életét. Éppen ezért ez a könyv tényfeltárá-
sában többet elmond egy embertelen ideológia
gyakorlatáról, mint száz eszmefuttatás!

Ha valaki azt mondja, hogy házagpótló mű
született, még keveset mondott. A könyv szerző-
jének abban van úttörő szerepe, hogy erről a
sokáig tabu témáról végre átfogóan ad számot,
megmutatja, hogy a vak önkény éppen azokra sújt
le, akik – már csak életkoruknál fogva is – a
legkevésbé tehetnek bármiről is, és ezen belül
megmutatja a hazai németésg kálváriáját. Minden
életkört és foglalkozású olvasónak melegen aján-
lom e művet, mindenki találhat olvasása közben
megszívlelendő tanulságokat.

Dr. Vargha Dezső

SZ. BOZÓKI MARGIT:

Az emberélet sorsfordulóinak szokásai és hiedelmei három Koppány-menti községben¹

Somogy, Somogyország, Belső-Somogy,
Külső-Somogy tájegységek után – az utóbbinak
egy kis részéket – a Koppány mentén fekvő
Értény, Koppányszántó és Nagykőnyi neve is
bevonul a néprajzi köztudatba. Az 1980-as évek
elejétől Nagykőnyi néprajzáról és nyelvjárásáról
Szabó Józsefnek jelentek meg munkái. Most pedig
Szabó Józsefné Bozóki Margit a jelzett címmel a
három szomszédos településről ír. Így a kistáj
vizsgálata családi vállalkozással kezd valni.

A vidék szokásait és hiedelmeit bemutató könyv
stílusában, szerkezetében, az irodalomhasználat
módjában a Gondolat Kiadó néprajzi sorozatával
mutat rokonságot. Vagyis az ismeretterjesztés és a
szakirodalom határára egyaránt szolgálja a tárgyal-
t település lakóinak azonosságtudatát és a néprajz-
tudatás szakterületét.

A szerző feldolgozza a három faluban az ember-
élet fordulójának ünnepeit: a születéshez és a
kereszteléshez, a lakodalomhoz, végül a temetés-
hez kötött szokásszerű cselekedeteket, az azok-
hoz fűződő hiedelmeket, viseletet, ételeket, tár-
gyakat és eszközöket, esetenként ezeknek társad-
almi rétegenkénti eltéréseit. A szerző mindhá-
rom alkalomhoz és ünnephez kötötten vizsgálja a
jelenségek változását is.

A részletes leírások a kötetben önálló témaként
nem szereplő kérdésekkel, például a jogszokások-
kal kapcsolatban is szolgáltatnak adatokat. A
változásvizsgálatban esetenként a századforduló
idejéből származó adatokat az átlagosnál idősebb
és jó emlékezőtehetségű adatközlőknek köszön-
hetjük. A vizsgálatban újabb határok és egyben
időpontok az 1920-as, 1930-as és az 1950-es,
1960-as évek, majd a vizsgálat időpontja, amely az
1980-as éveket jelenti. A jelzett időpontokat nem

¹Szerkesztette: *Vadas Ferenc*. Megjelent a Béri
Balogh Ádám Múzeum füzeteként. Szekszárd,
1989.

mereven, de következetesen kezelve a leírás folya-
mán egyenletesen kapjuk a változást jelentő adato-
kat. Például a menyasszonyi ruha változása sze-
repején itt. „A századfordulón még színes
menyasszonyi ruha is előfordult, később a 20-as,
30-as években már fehér. ... Az 50-es években
már felváltva fordult elő a népviseletes és szűk
ruhás menyasszony. Napjainkban népviseletes
menyasszonyt nem lehet látni.”

Az utolsó fejezetben Nyelvjárási szövegek cím-
szó alatt csaknem 20 oldalnyi adatközlő válasz
szerepel nagylvont fonetikus leírásban. Fontos az
„eredeti”, szó szerint gyűjtött szöveg szerepeltetése:
így a vizsgált téma kapcsán megőrködik a
táj, a település XX. századi népvilága. Ez a szöveg
forrásul szolgálhat nyelvtörténetészeknek, de más
tudományág művelőjének, például szociológusnak
is fontos adatokat nyújthat.

A kötet három település emberélet-fordulóhoz
kötött leírásaként kerék egész. De felveti a további
kutatás lehetőségét is. A többször szereplő „igen
régie település” kissé homályos, további pontosítást
igénylő meghatározás, melynek alapján más
kérdések vizsgálatával lehet folytatni a néprajzi-
népnyelvi munkát.

Az egyetlen möringlevél utal a hitbér írásbeli
felgyűjthetőségére. E téma feldolgozása a möring-
levél dunántúli változatának további pontosítását
szolgálja. De a táplálkozás változásának vagy a
társadalom rétegződésének vizsgálati lehetőségét
is magában hordozza ez a kis kötet.

Szűcs Judit

A Magyar Vízügyi Múzeumban őrzött Széchenyi-iratok katalógusa¹

Ismert tény, hogy a hazai vízszabályozások
fejlődése mennyit köszönhet Széchenyi íradhat-
atlan szervezőmunkájának. Amikor a Magyar
Vízügyi Múzeum 1973-ban megkezdte működés-
ét, a vízügyi vonatkozású Széchenyi-emlékek
összegyűjtése is napirendre került.

A gyűjtemény fejlesztésében jelentős, minőségi
változást a soproni Storno-féle Széchenyi-archi-
vum anyagának 1978-ban történt megvásárlása
jelentett. A megszerzett, főleg dokumentációs
anyag számos, mindeddig publikálatlan kéziratot
tartalmaz. Az iratok zöme a „Gróf Széchenyi
István hagyatékából” bélyegzőt viseli, de hogy
miként kerültek a Storno család birtokába, azt ma
már nehéz nyomon követni. Annyi tény, hogy
Stornoék már a múlt század végén elkezdtek
gyűjteni a Széchenyi személyére vonatkozó
nyomatványokat, és más emlékeket, s nekik kö-
szönhető, hogy a nagyeceni kastély 1945-ös feldúl-
lása után a szétszórt irattárból megmentették a
katalógusban szereplő dokumentumok jelentős
részét.

A Széchenyi-dokumentumok történetéhez tar-
tozik, hogy az Akadémia 1875–1880 között a

¹Kiadja a Magyar Vízügyi Múzeum. Bp., 1990.
143 old.

leszármazottaktól megvásárolta a hagyaték nagy részét, amelyekről aztán csaknem száz esztendő múltán (1976-ban) az Akadémiai Könyvtár kéziratára egy leírókatalógust is közreadott. Mindezek mellett még az Országos Levéltár őriz jelentős mennyiségű kéziratot, főleg azokat, amelyek a gróf hivatali működésével kapcsolatosak.

A Magyar Vízügyi Múzeum birtokában található anyag tehát – eddigi ismereteink szerint – a harmadik legnagyobb kéziratgyűjtemény. Jellegzetessége, hogy a benne található dokumentumok legnagyobb része nem Széchenyi István kezétől származó irat, hanem a hozzá intézett levelek együttese. Böngészésük közben különös kép tárul az olvasó elé. Tükre annak, milyenek ismerték, látták vagy szerették volna látni a kortársak – magyarok és külföldiek egyaránt – a reformkor szellemi vezéralakját.

Izelítőt álljon itt a kéziratok csoportosítására alkalmazott témakörök közül néhány: Az Al-Duna szabályozása – Gőzhajózás és kikötő – A Tisza szabályozása – A Lánchíd – A kulturális élet szervezése – Közérdekű segélykérő levelek – A Sina bankház levelezése – Lótenyésztés és lóverseny stb. A fejezeteken belül az iratok időrendi sorrendben követik egymást. Valamennyi irat tartalmát rövid annotációval világítja meg a katalógus összeállítója, dr. Deák András. A kötet használatát segíti az alapos név- és tárgymutató.

A katalógus közreadásával – az immár hozzáférhetővé vált – Széchenyi-gyűjtemény kutatói hasznos forrásokhoz jutnak közel, s az eszedékes Széchenyi-évfordulóra megjelenő összeállításokkal múltunk még teljesebb megismeréséhez járulhatnak hozzá.

F. L.

Édesanyám sok szép szava...¹

Az Erdélyben megjelent két énekes monográfia – Kallós Zoltán: Új gyszalym mellett, 1973 és Ráduly János: Elindultam hosszú útra... 1979 – mellé méltó társként csatlakozott 1989-ben Albert Ernő Édesanyám sok szép szava... című értékes, szép könyve.

A gyűjtő, 1957-től kezdődően szinte minden évben megfordult Gyergyóban, 1971-ben találkozott először Julia nénival, Ditróban, s énekes tudásának színe-javát összegyűjtötte tőle.

Albert Ernő így idézi fel a vele töltött napokat: „Gyűjtés közben mintha valahol és valamikor a múlt században érezhettem volna magam: Az ő édesanyjától és részben nagyszüleitől tanult gyermekkorai repertoárja újabb balladákkal, dalokkal úgyszólván egyáltalán nem gyarapodott, mintegy élő hidat alkotva a XIX. század eleji, és a XX. század végi archaikus folklór között.”

Ádám Joákimné is, ahogyan sok-sok más, hozzá hasonló énekes nagyszony, faluközösségben élt, így énekeiben megtalálhatók azok a társadalmi és művészeti hatások, amelyeket a vidék és a közösség átél. Alkotó részesei voltak ők is, ahogyan ősünk is, a falu hagyományainak. Legtöbbjük attól lett kiváló, hogy a közösségre jellemző sajátosságok mellett, az örökölt hagyományokhoz a saját személyiségét is erőteljesen hozzáadta.

Az adatközlő Julia néni három iskolai osztályt végzett, sokat dolgozott, 9 gyermekes családban nőtt fel. „Édesanyám éneket már a bölcsőben hallgattam, aztán ahogyan nőttünk, esténként mellette ültünk, mottoláltunk, énekeltek nekünk, hogy dolgozzunk. Aztán a fonóban voltak olyan jó öregasszonyok, esténként összegyűltek fenni. Olyan szépen énekelgettek, oszt jöttek a muzsikusok is éjfél után, volt tánc, ének” – idézte fel Julia néni az éneklési alkalmakat.

E könyvben közölt dalok, balladák értékét emeli, hogy tovább gazdagítják eddigi ismereteinket a székely népköltészetéről, hiszen ezen dalok legtöbbjét már egyáltalán nem ismerik és nem éneklék a Székelyföldön. Veretes dallamaival, szebbnél szebb szövegváltozataival, Julia néni dalyaga ritkaságszámba megy. Igazi „csemege” lehet a népdalokat, balladákat kedvelők számára ez a monográfia.

Albert Ernő szavaival szeretnék kedvet csinálni a lapozgatáshoz, netán tanuláshoz. Megéri! „Úgyszólván a véletlen folytán találkoztam Julia nénival, a véletlennek köszönhetően tudtam lejegyezni az itt közölt anyagot. A folklór hány igazi ismerője, őrizője, teremetője, terjesztője, művésze távozott el végleg közülünk anélkül, hogy tudása, művészi tapasztalata és gyakorlata közkinccsé válhatott volna. Újabb figyelmeztetés ez mindannyiunknak a még élő énekesek, mesélők, a népi műveltség mai örököinek felkutatására és tudásuk rögzítésére.”

Budai Ilona

A II. SZIVÁRVÁNY-TALÁLKOZÓRA Csobánkán, 1991. augusztus 16–18-án kerül sor, **Határ Győző jelenléte irodalmunkban** címmel. Jelentkezés: *Finály István*, Budapest VI., Király u. 8/A III. 15. 1068. Telefon: 142-8076.

¹Ádám Joákimné Kurkó Julianna énekei. *Albert Ernő gyűjtése*. Kriterion Könyvkiadó. București, 1989. 203 old.